

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Благоевград

Философски факултет

Катедра Социология

Специалност Социология

Мария Мигленова Матеева-Павлова

Процесите на социализация в българското училище в дигитална среда

Автореферат

**НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА
СТЕПЕН „ДОКТОР“**

Област на висше образование:3.Социални, стопански и правни науки

Професионално направление:3.1 Социология, антропология и науки за културата

Научна специалност: Социология

Научен ръководител: проф.д.н.Валентина Миленкова

Благоевград, 2020г.

Дисертацията е разработена в обем 196 стр., в т.ч. основен текст -145 стр., 3 таблици, 106 литературни източника, от които на кирилица - 46, на латиница - 61. Използвани онлайн източници -79.

Защитата на дисертацията ще се състои на 16 март 2020г. от ч. в 342 ауд. Учебен корпус 1, Югозападен университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград

Съдържание

I. Обща характеристика на дисертационния труд.

1.1	Актуалност на темата на изследване.....	c.4
1.2	Основна теза, предмет и обект на изследването.....	c.4
1.3	Цели и задачи на изследването.....	c.4
1.4	Методи на изследването.....	c.5
1.5	Обхват и ограничителни условия.....	c.6
1.6	Обект и структура на изложението.....	c.4.

II. Съдържание на дисертационния труд.

2.1	Глава първа: Социализацията-основа на всяко социално действие.....	c.7
2.2	Глава втора: Образователната институция.....	c.11
2.3	Глава трета: Дигитализацията и политики за нейното развитие в контекста на образованието.....	c.19
2.4	Глава четвърта: Емпирични дименсии на дигитализацията.....	c.24
2.5	Заклучение.....	c.32

III. Приноси на дисертационния труд.....c.34

IV. Научни публикации по темата на дисертационния труд.....c.35

V. Декларация за научна етичност.....c.36

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1.1. Актуалност на изследването

Процесът на социализация в настоящата епоха предполага дигитализация, която означава, че всеки индивид се нуждае от набор от умения за адаптиране към бързо променящия се и силно взаимосвързан свят. Образованието се намира в позиция на имащо ключова роля, спрямо усвояването на знания, умения и ценности, изпълнявайки диверсифицирани социални функции. Изискванията към дигитализацията като част от социализацията и образованието са, че гражданите на Европа трябва да притежават базисни дигитални компетенции, за да могат да се приспособят към гъвкавите промени в съвременния свят. Тя предполага наличие на дигитална грамотност, умения и компетенции, които са предпоставка за навлизане на пазара на труда, социално включване и разширяване на комуникацията.

В тази връзка актуалността на дисертационния труд се състои в преосмисляне на социализацията като основа за личностното и професионално развитие на индивидите, в обосноваване на образованието като водещ социализационен фактор, в извеждане на дигитализацията в образователната система като предпоставка за усъвършенстване на процесите на обучение и личностно развитие.

1.2. Обект и предмет

Обект на настоящия дисертационен труд е училищната образователна институция в нейната диверсифицирана вертикална и хоризонтална вариативност и процесите на дигитализация, протичащи в нея.

Предмет на изследване в дисертацията е процесът на социализация, в който вземат участие основните актьори, свързани с училищната среда – ученици, учители, родители, както и политическата активност на отговорните управленски субекти, кореспондираща на съвременните процеси на дигитализация на образованието.

1.3. Цел и задачи

Цел на дисертацията е анализиране на процесите социализация и дигитализация като основополагащи за социалното развитие и формиране на знания, умения и качества у младите хора.

Задачите на дисертацията са:

- задълбочено и аналитично осмисляне на различни концепции за социализацията;
- проследяване на етапите и агентите на социалното формиране;
- разглеждане на дигиталната грамотност, умения и компетентности като актуални и кореспондиращи с процесите на дигитализация в обществото;
- показване на дигитализацията като процес, състояние и реалност, свързани със социализацията;
- провеждане на проучване с основен метод – полустандартизирано интервю с ученици, учители и родители с цел установяване нивото на дигитални умения на учениците и степента на застъпеност на специфични методи и подходи, свързани с дигитализацията в работата на учителите;
- анализиране на резултатите от проучването и представянето им в графичен и табличен вид; формулиране на изводи проведеното проучване.

Основна теза на дисертационния труд е, че в съвременния процес на социализация се усвояват дигитални умения, които са важни за личностното и професионално развитие на индивидите, разширяват се знанията и компетентностите на учащите, обогатяват се източниците и методите на преподаване в училище, задълбочават се очакванията към учителите.

1.4. Методи на изследване

В дисертационния труд са използвани следните подходи.

- Индуктивен подход: при прилагането му теоретичните концептуализации, разсъждения и анализи се движат от частното към общото.
- Дедуктивен подход, при който от обобщенията се визират конкретни и единични случаи в социалната реалност.
- Социологически подход: чрез него се анализират основните характеристики в поведението и вижданията на ключовите актьори, свързани с процесите на дигитализация на училището и в преформатиране на социализацията в съвременните ѝ измерения и проявления. Открояват се взаимоотношенията между образованието и основните негови субекти – учители, ученици и родители.

- Исторически подход – чрез него се верифицират различни страни в развитието на институциите на социализация, образование и дигитална среда.

В проведеното емпирично изследване, което е част от настоящия дисертационен труд, са използвани следните методи:

- Анализ на документи: политически документи, доклади, публикации, статистически данни, документи с институционален характер, предходни емпирични изследвания, имащи отношение към темата на дисертационния труд.
- Полустандартизирано интервю за набиране на първични данни от респондентите – обект на изследването..

1.5. Обхват и ограничителни условия

Настоящият дисертационен труд е фокусиран върху структурите и реалностите на училищното образование и неговите специфики и вид. От тази гледна точка се налага изводът, че институционалните модификации, свързани с определен тип училищна структура са важни, защото носят допълнителна информация за учебния процес, нивото на обучение и състоянието на образователната система.

Емпиричното проучване, което представлява важна част от дисертационния труд е проведено в гр.Радомир - с ученици, родители и учители; проучването не е представително и получените резултати и направените обобщения се отнасят до изследваните лица.

1.6. Обем и структура на изложението

Дисертационния труд е с обем 196 стандартни страници, в т.ч. основен текст - 145 страници.

В структурно отношение научният анализ е разпределен в увод, четири глави, заключение, приложения и използвана литература. Всяка от четирите глави има раздели, подраздели с направени съответни изводи. Заключениеето представлява обобщение на целия дисертационен труд. Обобщава се цялата теоретична част, заедно с емпиричното изследване.

Структурата на дисертацията включва:

Увод

Глава I. Социализацията-основа на всяко социално действие

1. Теоретична рамка
2. Стадии на социализацията.
3. Релацията индивид-общество.
4. Следствия от социализацията през призмата на функционалността в различните полета

Глава II. Образователната институция

1. Институцията в социален план.
2. Образователната институция-същностни характеристики.
3. Еволюция на училищната институция.
4. Типологии на училищата.
5. Съвременните образователни технологии, които променят учебния процес.

Глава III. Дигитализацията и политики за нейното развитие в контекста на образованието.

1. Новите медии и дигитализацията.
2. Дигитализацията в европейска перспектива.
3. Национални политики за дигитализация.
4. Препятствия пред навлизането на технологиите в образованието.

Глава IV. Емпирични дименсии на дигитализацията

1. Дигитална грамотност
2. Формиране на дигитална грамотност.
3. Дигитализация и детско развитие.
4. Емпирично изследване и резултати.

Заклучение

Библиография

Приложения

II. Съдържание на дисертационния труд

В глава първа на дисертационния труд се анализира социализацията като проблем на теорията и практиката. Проследяват се различни концептуални подходи към социализацията, като са изведени по-важните от тях, с цел да се фокусира изследването върху ключовите моменти, присъстващи в различните теории.

Теоретичният анализ на социализацията се налага от общия замисъл на дисертационния труд: да проследи социалната същност на образованието и в този смисъл, логичната

първа стъпка е представяне на понятието, което в най-голяма степен покрива периода на обобществяване на индивидите и задава мястото на институционализираното обучение в протичащите преобразования по формиране на тяхната същност.

Социализацията е процесът, при който човешката личност възприема и интериоризира през своя живот социо-културните елементи на средата, интегрира ги към структурата на своята личност под влияние на опита и значимите други, и се адаптира към социалното обкръжение, където живее (Rocher,1968).

Темата за социализацията на индивидите е широкообхватна и затова са разгледани различни теории, показващи конкретни авторски подходи.

Понятието „социализация”, което е в основата на анализа в този дисертационен труд, е въведено от Емил Дюркем; като голям учен той дефинира концепта като „методична подготовка на младото поколение за живот в условията на обществена солидарност”.

Дюркем анализира социализацията, визирайки обстоятелството, че във всеки от нас живеят две същества, които, макар да могат да бъдат отделени само чрез абстракция, все пак си остават различни. Едното същество е резултат от всички психични състояния, които се отнасят единствено до самите нас и до събитията от личния ни живот: това е индивидуалното същество.

Другото същество, за което говори Дюркем е свързано със системата от идеи, чувства и навици, които изразяват не нашата личност, а групата или различните групи, към които принадлежим: такива са религиозните вярвания, моралните вярвания и практики, националните или професионалните традиции, колективните мнения от всякакъв характер. В единството на двете същества се формира социалността, а целта на възпитанието е да създаде това социално същество във всеки от нас. (Дюркем, 2006:19-20)

Според теорията на Т.Парсънс - социализацията е процес на асимилиране и интернализиране на ролевите полета от социалното обкръжение. По време на този процес актьорът абсорбира стъпка по стъпка експлицитните и поведенчески стандарти на социалната система, докато те станат интернализирани и поведенчески стандарти като Аз-ефективни мотивиращи сили за действие и формират личностната система. В схващането на Парсънс личността е „продукт на социокултурни въздействия и взаимодействия, а социализираният индивид се представя като извършител на зададени от социалното обкръжение и усвоени в индивидуалното развитие социални роли. Според Парсънс социализацията е процес на формиране на ролевата структура на личността.

Дж.Х.Мийд представя социализацията като обмен на интеракции между индивида и средата. Личността в неговата теория е показана като съвкупност от индивидуални и социокултурни характеристики. За него социалната роля има ключово значение. Тя се усвоява в хода на играта, когато постепенно се научават правилата на социалния ред, изработва се умение да се живее и да се действа заедно с другите, усвоява се ролята на другия, чрез което се формира и „аз-а”.

Макс Вебер преосмисля процеса на социализация, пречупвайки го през категорията и реалностите на „господството”. Той разглежда няколко типа господство, които респективно представляват и специфични вариации на ученето и социализирането, показвайки различни опции за развитие на индивида.

Традиционното господство според Вебер има ясно изразена йерархия и съдържа препратки към социализацията. Детето получава основите на възпитанието в семейството, учи се да спазва йерархия, да уважава по-възрастните, които формират неговите навици и умения, а впоследствие те се доразвиват в образователната институция.

Рационално господство - Вебер го свързва с нормативната уредба на модерността. Изразява се в ред, който се определя според писани правила и упражняваното господство се основава на закона и легитимността.

Харизматично господство – е базирано на преданост към магнетизма и въздействието, притежавани от субекта на господството. Харизмата е определено качество на индивида, отделящо го от останалите. Вебер я разглежда като велика революционна сила в традиционните общества, способна да внесе изменения в лишената от динамизъм структура на тези общества.

Как изглежда харизматичният тип през призмата на образованието?

В ежедневието на ученика, или студента винаги има един, или двама любими преподаватели, които са по-уважавани от децата. Те успяват да достигнат тяхното съзнание с нещо, което е по-интересно, което разчупва и разнообразява сухия учебен материал, преподаван в часовете. Това се дължи отчасти на професионалните умения, отчасти на харизмата и въздействието, които любимите преподаватели имат и които влияят на децата.

Типовете господство преосмислят социализацията и ни позволяват да я видим по нов начин.

Макс Вебер ни предлага тълкуване на социализацията, като я разграничава на „комунотерна” и „социетерна”. Комунотерните отношения се свързват с трите

традиционни типа: родство, брак, братство. Доминират чувствата на разбирателство и съгласие. Социетерните отношения са характерни за рационалните общества.

Комунотерната социализация е характерна за групи като: семейство, етнос, религиозни общности. Социетерната социализация е характерна за структури като: институции, асоциации, предприятия. Доминираща диспозиция е усещането за обща принадлежност. На основата на разгледаната теоретична рамка на дисертационния труд се формулира тезата, че в съвременния процес на социализация се усвояват знания, навици и умения, които са важни за личностното и професионално развитие на индивидите, разширяват се компетентностите на учащите, обогатяват се източниците и методите на преподаване в училище, задълбочават се очакванията към учителите.

В първа глава се разглеждат и етапите, през които минава една социализация.

Специално внимание се отделя на „протосоциализацията“, която е преход към първичната социализация, когато младият индивид усвоява важни за него умения и компетенции, и водещият агент на социализация е семейството. Това е потапяне в света на знанието, който е „символен и културен универс“ (Алфред Шютц). Детето се приспособява към социалния свят, в който живее, то възприема определен обем от „базово познание“, без което е невъзможно неговото социално битие (схеми за усвояване на обективната действителност; език-реч, писменост, структури).

През периода на първичната социализация – главният резултат е формирането на образ на света и собственото Аз, както усвояването на определени социални роли.

Следващият етап е известен като вторична социализация, която не е чиста репродукция на механизмите на първичната.

Вторичната социализация основно се свързва с училището. Това е новата и различна среда, в която попада индивидът. Пред него се открива широк кръгзор, ново поле, върху което да стъпи, за да се развива по пътя към пълното съзряване. Това е процесът на активното навлизане в света на институциите. При вторичната социализация целта е насърчаване на индивидуалните изяви, с оглед на това детето да покаже себе си, да покаже какво може.

Вторичната социализация може да влезе в конфликт с първичната социализация и по-точно с резултатите от нея. Този конфликт може да е по-силно или по-слабо изразен, като остротата му зависи от редица обстоятелства, свързани с ранното детство и със семейството на детето.

Социализацията като процес на социално научаване, разбираемо като приспособяване на индивида към средата, извежда значението на различни общностни влияния и на

вътрешното съзряване, както и на въздействието на външната среда и обкръжение – общностно и институционално.

В първа глава се поставя акцент върху релацията индивид-общество и се обосновава социалността на човека, формирана като негово основно качество - база за живота и развитието му в обществената среда. Този процес продължава през целия жизнен път на всеки от нас. Представлява, най-общо казано, усвояване и надграждане на социален опит в хода на конкретното човешко битие. Прилича и при известни условия може да бъде идентифицирано като:

- процес на самоусъвършенстване и на саморазвитие на личността в социална среда;
- образование и възпитание на личността;
- приобщаване към обществените отношения и структури;
- усвояване (интериоризиране) и спазване от личността на норми и правила на социума;
- осигуряване на нормативно функциониране на личността и на обществото;
- усвояване и изпълнение на социални роли;
- установяване и развиване на система от социални връзки и взаимоотношения на личността;
- усъвършенстване на функционирането на личността в социална среда и др.

Всеки от споменатите аспекти представлява дефиниране на социализацията или поне като обяснение на същността ѝ, погледната от определен ракурс (Иванов, 2010:183).

Целите на социализацията са: развитие и усъвършенстване на индивида, разкриване и използване на потенциала му, създаване на перспективи пред него и т.н.

Социализацията е насочена към подготовка на младия човек за неговото активно включване в различни обществени структури и отношения. Тя не е самоцелен процес, а е фокусирана върху начините, образците и моделите, чрез които обществото моделира и контролира индивидите, налагайки определени норми, стандарти и ценности.

Анализът в първа глава има за цел да създаде една теоретична и понятийна рамка, в която се разполага анализът на действието на образованието и образователните институции като среда за формиране на индивидите.

Втора глава на дисертацията разглежда образователната институция и нейната роля за изграждане на социален опит.

Образователната институция е мястото, в което детето се осъзнава като подрастващ, който условно излиза от силното влияние на семейството и навлиза в нова среда с нови-

формални и неформални отношения, когато се оценяват личните качества и способности на индивида.

Образованието трябва да е адекватно на нуждите на обществото, а това предполага, че учебните програми и планове, учителската квалификация и умения, нормативната уредба и ценности да действат в синхрон.

В тази част на дисертационния труд се позовавам на автори като Мери Дъглас, която анализира и обяснява подробно причините за възникването на една институция.

Според авторката институциите възникват плавно от засилващата се инерция на сливащи се интереси и от неопределено интерфериране на принуда и конвенция.

Всяка институция започва да контролира паметта на своите членове, като осигурява категориите на тяхното мислене, определя условията за самопознанието и фиксира идентичността. Институцията подsigурява социалната структура чрез сакрализиране принципите на справедливостта (Дъглас, 2004: 123-124).

Мери Дъглас ни предлага своето виждане и теория за институциите. Амбицията на книгата ѝ е да ни убеди, че „институциите систематично направляват индивидуалната памет, канализират възприятията ни във форми съвместими с одобрените от тях отношения....крият влиянието си и възбуждат нашите емоции до стандартизирано ниво по стандартни въпроси...надаряват се сами с правота и заливат всичките нива на информационната ни система с взаимното си потвърждение.”

Това отклонение се налага, защото без да разберем как съществуват институциите, не можем да говорим за образователните институции; те са движещите сили в едно общество. Институциите са важни, защото управляват конкретни области от обществения живот. Дават яснота на хората, относно това, какво се очаква от тях в различни ситуации, играят социализираща роля. Институциите са тези, които осигуряват достъпа до здраве, власт, знания и образование. Тяхна задача е да структурират социалния живот.

Семейството като социална институция се „надстроява над естествения инстинкт за съхранение на потомството, когато трябва да се усвояват и предават много неща, свързани с научаване на базисни навици, придобиване на социална ориентация, разбиране на отношенията и връзките, координация на взаимодействията и разбирането на начини и средства за съществуване, роднински роли, ценности и норми.

Социалните институции са универсални, с различна степен на устойчивост и продължителност на съществуване структури, които изпълняват определени дейности, имат конкретна мисия и цели, формирани са от определени и дълбоко свързани с тяхното фундаментално предназначение модели. Те изпълняват определени функции и имат механизми (ценности, норми) за задоволяване на базисни и жизнено важни потребности на хората.

В тази глава се разглеждат същностните характеристики и концептуалната рамка на образователната институция.

Образователната институция създава усещането у индивида за съпричастност и лична включеност, дължащи се на многогодишното участие и пребиваване в нейната среда. Ефективността на всяка образователна институция зависи от структурираното ѝ въздействие, което започва от ранна възраст посредством активизиране на „традиционни и иновативни методи“ на обучение – преподаване, изпитване, оценяване, които стават изразители на утвърдени политики и подходи в обществената структура. Първостепенната функция на образователните институции включва социализацията на децата и младежите в обществото. Осъществява се посредством предаване на различни културни елементи: ценности, идеи, вярвания, представи, правила, норми, които създават условия за включване в социалните структури и мрежи. Всяко общество изгражда образователната система със специфични функции и адекватни механизми за целево, систематично, методологически и методически обосновано и ефективно социално въздействие на децата и младежите, с оглед тяхното формиране и развитие в обществото.

Образователната институция е свързана с предаване на знанията и нормите, изграждащи културната опора на обществото. Чрез нея се поддържа връзката, между доминиращите ценности и тяхното интериоризиране от индивидите, затова тя е ефективно място за усвояване на социален опит. Образованието въвежда социалните актьори в един свят на публично развити значения въпреки обстоятелството, че е възможно в определени случаи да се прояви техният релативен характер (Миленкова, 2009:171). Образованието не поставя на първо място разцъфтяването на индивида, а преди всичко неговата интеграция в социалните структури чрез утвърждаване на система от норми и модели, която детето трябва да усвои и възприеме. Формирането на социалната природа на индивида означава придобиване на опит и знания, адаптация към образците и моделите, включване в обществените отношения. Това всъщност превръща образователната институция в основен идеологически апарат (Althusser, 1971).

От всички институции в идеологическия държавен апарат, най-важна е образователната. Училището персонализира действителността, като създава усещане у младия човек за съучастие и намеса. Ефективността на училищната институция се постига посредством различни стари и нови методи на обучение и съвкупност от 'know-how' , преподавани знания, които са погълнати от управляващата идеология или просто управляващата идеология в нейното чисто състояние (етика, гражданско образование, философия).

Всичко това определя съвременното училище като “естествено” и полезно, дори благотворно за нашите съвременници.

В хода на анализа се спирам и на спецификите на училището като конкретна образователна институция.

Училището дава всичко, което е нужно на едно дете или ученик, за да се научи как да живее в обществото, как да работи за него и да допринася за просперитета му. То развива интелекта, учи го да се развива и да надгражда знания и компетенции, за да реагира на промените, които настъпват в обществото. Учи го да се адаптира към условията, да следва определен модел на поведение. Учи го как да комуникира със себеподобните, с различните, без да поражда конфликти и напрежение.

В учебната среда се осъществява ученето и преподаването. Тя е много разнообразна по отношение на методите, формите и стила на обучение, подхода, структурните специфики и организация на ученето и преподаването. Учебната среда съдържа и поредица от други индикатори като: материални условия, учителски капацитет, квалификация, особености на учениците и самата институция. Учебната среда е пространството, в което протича преподаването и ученето. То може да има различни форми на структуриране, а една от тях е традиционното училище.

В традиционното училище, класната стая включва чинове, разположени в редици (за обучаваните), а отделена от тях и издигната на подиум е катедрата на учителя, с което се подчертава специфичният източник на контрол и власт, на който се отдава значение. В „отвореното“ училище този модел е напълно различен, акцентирайки на равнопоставеността и значимостта на всички субекти в класната стая, с което се преформатират статусите и произтичащите от това права в учебната среда.

Като цяло образованието налага учебна среда, в която детето изгражда себе си, опирайки се на комуникацията с връстниците и значимите други. В тази връзка се проявява и общосоциалната функция на училището, насочена към:

- формиране на „идентичност”- личностна, общностна, национална. Училището е институцията, в която се изграждат локални представи за дома, в който живеем, нашата

улица, град, регион, национална територия. Учениците се учат преди всичко да бъдат граждани на своята страна и да я познават.

- Развиване на „интеграция” и подготовка за съпричастност с глобалното общество и знания за света. Обучението в училище показва тенденция към отваряне за опознаване на други страни и народи, техните нрави, обичаи, бит и култура. Въпросът, който се поставя е: как да се стимулира срещата с други култури, да се развият връзките между тях, и как тези култури да се научат да живеят заедно. Тук именно е функцията на училището: от знанията за малките топови - град, област, страна, към усвояване на знания за глобални пространства и живот в мултикултурни условия.

Училищната институция преминава през различни исторически периоди, които са внесли специфични акценти в нейната същност. В дисертационния труд съм се спряла на няколко конкретни варианта, за да покажа, значението им за цялостната българска образователна среда и действителност.

Килийното училище може да се разглежда в исторически план като първата организационна форма на образование в новата българска история. Килийното училище през 18 век достига своя разцвет, когато се утвърждават различни вариации на килийни училища: манастирски, църковни, светски, придобили голяма популярност.

Най-важната характеристика на килийното образование от 18 век е допълването на неговия религиозен характер с елементи на светско образование. Килийното училище е важно, защото то поставя началото на светското образование, както и на националната ингредиента в културата на българското Възраждане.

Следваща, по-модерна форма на училищна институция е „взаимното училище”. Взаимните училища се откриват на много места, но най- разпространени са в селищата, разположени в полите на Стара планина. Иновативен момент в развитието на училищната институция в България през 19 век е „девическото училище”.

Функциите на училището в тази епоха са диференцирани в съответствие със статусната принадлежност и дейностна характеристика на семействата. В условията на робство училището създава основа за запазване на българската народност и поддържане на грамотността на населението.

Благодарение на училището се придобива по-висок статус, като целта е завършване на най-високите степени. Чрез поставените задачи от страна на преподавателите, чрез предадения учебен материал- ученикът изявява себе си и още в образователната институция придобива конкретни знания и статус.

В тази глава се анализира съвременното българско училище, представят се статистически данни за броя училища в България. Представени са също и функциите на училището, тъй като те представляват специфичен негов аспект.

Училището е институция, а неговото управление се разглежда като административна дейност, чието предназначение е да осигури изпълнението на държавните изисквания, норми и стандарти за постигането на целите и задачите в областта на обучението и възпитанието. Образователният мениджмънт разглежда управлението на училището като социален институт и вид организация, имаща за предмет на дейност социализацията на личността чрез обучение и възпитание, процес на взаимодействие между субекта и обекта на управление.

Терминът „образователни технологии“ се отнася до всяка форма на учене и преподаване, която е базирана на някакъв вид технология. Основната цел на образователните технологии е да подобрят не само учебния процес, но и ефективността на образователната система. В основата на модерните образователни технологии стои интегрирането на информационни и комуникационни средства и постижения. Онова, което обединява тези технологии е засилената интерактивност, базирана на концепциите за кооперативното учене (cooperative learning), колаборативното учене (collaborative learning), електронното учене (e-learning, дигиталната грамотност (digital literacy). Основна характеристика на тези концепции е стремежът да се постигне своеобразна автономия на ученика.

Информационно-комуникационните технологии разширяват възможностите за организиране на педагогическото взаимодействие тук и сега, независимо от времето, пространството, броя на участниците в него, предмета на педагогическо общуване и т.н. Като нова информационна реалност учебната среда, базирана на ИКТ, създава условия за използване на е-поща, на нюзгрупи, форуми при проектноориентирано обучение; междупредметна работа.

Интегрирането на ИКТ в образованието означава „дигитализиране“, свързано с изискванията на обществото, потребностите на икономиката при набиране на работна ръка и процеса на технологизиране.

Дигиталното обучение позволява:

- създаване на различни видове обучителни материали – модули, курсове, упражнения, тестове, онлайн изпити и др.
- Качване и разпространение на файлове – word, excel, powerpoint, аудио и видео файлове.
- Задаване на групови задачи и упражнения.

- Проследяване на образователния напредък на обучаваните.
 - Създаване на групи и присъединяване на неограничен брой потребители към тях
- Анализът ми по темата за дигитализацията на образованието е разгърнат широко, но заедно с него обръщам внимание и на учителя.

Учителската професия е "специализирана масова професия", която съществува само "в напредналите динамични общества"(Wilson, 1962).

Учителската роля включва много и разнообразни задължения, което подтиква учителя често пъти да работи самостоятелно, да търси решения в процеса на преподаване и възпитание, както и при общуване с учениците. Самата педагогическа работа, включваща намирането на подходящия метод на преподаване, изпитване, въвличане на учениците в процеса, създаването на интерактивна среда предполага висока степен на творчество и познаване на различни подходи на работа.

Три са основните характеристики на учителската роля, които идентифицират спецификите на процеса: 1. Учителите определят основните характеристики на обучителния процес 2. Учениците са поставени в ситуация на приемане на учителските предписания и трябва да се съобразяват с тях. 3. Средата, в която протича обучението е класната стая – с цялото многообразие от взаимодействия и отношения.

Учителят освен да формира учениците като съобразяващи се със социалния ред и правила, трябва да ги подтикне да развият своя личностен потенциал и заложби, качества и предразположения, които имат. А това означава, образованието да бъде възприето в неговия меритократичен образ, стимулиращ индивидите към труд, усърдие, инициатива, за да бъдат подготвени за различни форми на конкуренция и да покажат най-доброто от себе си, да реализират мобилност и успех. Това също означава, учителите да следват практики и методи на оценяване, които са безпристрастни, обективни, реални, които да създадат усещането в учениците за справедливост и обективност.

Анализът е насочен към показване същността на училището и учителската роля като ключови в развитието на образованието. Образователните институции в съвременни условия са ориентирани към осигуряване на равнопоставени условия за учене и развитие. В същото време трябва да се отчете и конкретната икономическа ситуация; която в български условия, е свързана със сериозни проблеми, недостатъчно средства, в някои случаи – невъзможност родителите да посрещат всички изисквания на училището.

В този контекст се експлицират някои предизвикателства, пред които е изправено българското образование.

Сериозно предизвикателство е качеството на образованието, което зависи от различни фактори като качествата на учениците, контролът върху учебната им дейност, методите на оценяване. От друга страна, влияние оказват образователната политика, финансовата осигуреност, нормативната база. От трета страна, съществено значение имат квалификацията на преподавателите, методите на преподаване, прилагането на нови технологии на обучение и учебните пособия и литература, материално-техническата база. Повишаването на качеството се определя и от контрола, който се осъществява както вътрешен, така и външен.

В литературата има различни дефиниции на качеството на образованието. То може да бъде разглеждано като концепция, но също и като процес, като управленска функция, чрез която се осъществява контрол за установяване на това дали са постигнати определени, предварително дефинирани стандарти. В по-широк смисъл управлението на качеството се определя и като инструмент за оценка на работата на учителите и на самото училище и затова се прилага към цялостната дейност на институцията. Към управлението на качеството се отнася и въздействието на външни фактори, свързани с повишените очаквания на учениците, нарасналите им изисквания за гъвкавост при предоставянето на образование и разрастването на конкуренцията на национално ниво и отвъд националните граници.

Качеството на образованието е в пряка връзка и с дигитализацията, както и необходимостта от промяна на учебните методи на преподаване и обучение стават главна характеристика на училището.

Днешният век е век на технологиите. Това често е предизвикателство за много области от социалния живот. Дигитализацията в образованието и включването на новите технологии открива стратегически възможности. Дигитализацията на образованието е реалност, свързана с адаптиране на образователния процес, на самите училищни институции към дигиталните процеси в обществото, адаптиране към нуждите на самите ученици, а това предполага и придобиване на дигитални умения от самите обучаващите учители.

В трета глава се анализира дигитализацията като двигател на прогреса, като неизбежна и значима компонента на училищното ежедневие. Дигитализацията дава тласък в развитието на училищното време и среда, но в същото време, за да бъде дигитално компетентна една личност - била учител, или ученик е необходимо да се обучава, образова и развива.

Медиите в дигиталната епоха имат огромно въздействие както върху общуването и обмена на информация, така и върху бизнеса, политиката, образованието, изкуството и др. Тяхната популярност става безпрецедентна в съвременното общество.

Блоговете, форумите, социалните мрежи и интернет страниците завладяват все по-силно модерния човек. Живеем в общество, в което присъствието в мрежата се смята за задължителна форма на общуване. Присъствието в интернет пространството е необходимост, защото вече всеки потребител е част от огромна онлайн социална общност. Виртуалната комуникация отдавна се е превърнала в незаменим помощник в ежедневието, в основно средство за информиране, комуникация, бизнес и реклама. Интернет технологиите и новата дигитална среда мотивират потребителите да създават свои профили в социалните мрежи, да правят блокове, да комуникират във форуми и да публикуват различни съдържания.

Дигиталните медии са технологично създадени среди за комуникация, в които потребителите сами публикуват информацията и общуват помежду си. Публикациите могат да бъдат в различни форми: текст, изображения, аудио и видео записи. За разлика от телевизията, радиото и пресата, в социалните медии потребителите участват активно в един многостранен процес на взаимно споделяне и информиране. Хората могат не само да четат, да гледат или слушат, а също така да споделят, да коментират и дискутират.

Онлайн платформите много улесняват комуникацията, когато става въпрос за големи разстояния. Същото се отнася и до търсенето на информация. Интернет изцяло променя живота на съвременния човек.

Проследяват се различни политически мерки и практики, инициирани на европейско ниво и насочени към развитие на дигиталните умения на младите хора и активното включване на образователните институции в този процес.

Европа като политически субект, както и страните от съюза осъзнават необходимостта от модифициране на образователния процес чрез въвеждане на повече технологии в обучението. Това е важно, с оглед на професионалното развитие и подготовка на всеки индивид и неговата конкурентост на пазара на труда.

В днешния глобализиран свят всички усилия на обществото са насочени в посока създаване на благоприятни условия за развитие, отглеждане и обучение на децата и подрастващите.

Образованието, културата, дигитализирането са ключ към бъдещето - както за човека, държавата, така и за Европейския съюз като цяло. Образованието, респ. дигиталното образование и културата са двигателите за създаване на работни места. Те са отговорни

за икономическия растеж, социалната справедливост и благосъстояние в европейски и международен контекст.

Европейският съюз активно подкрепя образованието в страните-членки. За целите на дигитализирането е създаден Европейски план в подкрепа на дигиталното образование. Той е в няколко стъпки и цели държавите-членки да са способни да отговорят на предизвикателствата, пред които се изправят образователните институции във всяка една страна в условията на дигитализация.

Планът включва 11 стъпки за развитие на дигитализацията и дигиталните умения:

- По-добро използване на цифровите технологии за преподаване и учене:
 1. Свързаност в училищата.
 2. Наставническа схема за училищата
 3. Квалификации с цифрово подписване
- Развитие на цифрови умения:
 4. Център за висше образование
 5. Отворени научни умения.
 6. Седмица на кодекса на ЕС в училищата
 7. Киберсигурност в образованието.
 8. Обучение за цифрови и предприемачески умения за момичета
- Подобряване на образованието чрез по-добър анализ на данните и предвиждане:
 9. Проучвания за ИКТ в образованието.
 10. Изкуствен интелект и анализи.
 11. Стратегическа прогноза.

Друга дигитална инициатива на европейско ниво представлява Европейската онлайн платформа за училищно образование (School Education Gateway), която е създадена с цел поддържане на единна отправна точка за учителите, училищните ръководители, експертите и други специалисти в областта на училищното образование. Този сайт включва множество тематични страници в областта на училищното образование като: основни умения, образование и грижи в ранна детска възраст; езиково обучение; гражданство; приобщаващо образование и справяне с преждевременно напускане на училище, учители и училищни ръководители; компетенции в областта на културата и на творческите изяви; личностно развитие и благополучие; обучение по предприемачество. Включени са онлайн курсове, курсове на място и ресурси като публикации, ръководства

и учебни материали; с помощта на които да се информират преподавателите и да подобряват своята педагогическа практика.

Наред с европейските практики и мерки се проследяват измеренията на дигитализирането в български условия. В представения доклад (DESI) на Европейската комисия за нивото на дигитализация, се показва частта за България, структурирана в пет глави:

1. Свързване: отнася се до създаване на фиксирана широколентова, мобилна широколентова връзка и цени.
2. Човешки капитал: засяга използването на интернет, формирането на основни и усъвършенствани цифрови умения.
3. Използване на интернет услуги: отнася се до степента на използване на интернет за комуникация, онлайн сделки и създаване на съдържание.
4. Интеграция на цифровите технологии: засяга дигитализирането на бизнеса и електронната търговия.
5. Цифрови обществени услуги: свързва се с електронното управление и електронно здравеопазване.

България е на 26-о място от 28-те държави-членки на ЕС. Като цяло тя се запазва в класацията от миналата година, с някои леки подобрения в резултата. В сравнение с 2018г. нашата страна е постигнала напредък в свързаността и наличието на цифрови услуги. По-специално цифровите публични услуги са се подобрили, което е довело до увеличен брой потребители.

Страната ни е на 25-о място по измерение на свързаността според доклада. Общият обхват на фиксираните широколентови мрежи остава непроменен на 95% от домакинствата, малко под средното за ЕС (97%). На 4G покритие нашата страна изостава от средното за ЕС (91%) само със 72%.

В измерението на човешкия капитал България напредва бавно. Общото ниво на дигитални умения са сред най-ниските в ЕС и са много разнообразни сред различните социално-икономически групи. Въпреки нарастването на броя на хората с основни цифрови умения от 26% през 2017 г. до 29% през 2018г., страната ни остава сред най-слабо представящите се страни през ЕС. Това е свързано и с ниския брой хора, които използват интернет, което представлява 62% от всички 16-74 годишни.

През 2014г. е разработена Стратегия за електронни умения, която да определи начини за модернизиране на образователната система, да подобри достъпа до качествено образование и да увеличи използването на информационни технологии в неформалното

образование. По-конкретни мерки са определени в Плана за Изпълнение на Стратегията 2015-2017г. От 2015г правителствен акт регулира ИТ обучение в училищата. Първите обучения са проведени в първи и пети клас през 2016-2017г, продължават в седми клас през 2017-2018г, а в бъдеще целта е да бъдат разширени в следващите години.

Данните показват, че в България хората са активни потребители по отношение на телефонни разговори, сърфиране в интернет или видео разговори. Също така в страната използването на социалните мрежи също е сред най-високите в ЕС. Въпреки това, те далеч не използват пълния потенциал на електронната търговия. През 2017г. делът на интернет потребителите в България, които поръчват стоки или услуги чрез интернет през предходните 12 месеца е бил най-ниският в ЕС- с 27%, а средно за съюза е 68%. Броят на хората, ползващи онлайн банкиране, също е малък- само 9% от всички потребители на интернет.

В съвременността всички аспекти и сфери на общественния живот са повлияни от навлезлите нови технологии. Информационните технологии са застъпени масово и лавинообразно и в обучението, възпитанието, в цялото ежедневие на децата и младежите в световен мащаб. Това променя изцяло изискванията и съответно очакванията към младежите във всички образователни форми.

Министерство на образованието и науката полага усилия, за да бъде в помощ на училищата и университетите с цел да се интегрират информационните технологии в процеса на обучение. През 2018г МОН стартира проект за дигитализация, финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж”. Проектът е насочен към създаване на достъпно електронно съдържание, за обучение по компютърно моделиране и програмиране от най-ранна възраст, както и за обучение на учителите. Той има положителен старт, свързан с голям интерес от страна на учениците.

Дигиталните технологии имат голям потенциал да разширят обхвата и да подобрят качеството на образованието, но дигиталните инструменти трябва да бъдат подкрепени с ерудирани учители, мотивирани ученици и солидна педагогическа визия и подход.

В този контекст се извежда, че дигитализацията е важна и необходима за обществото, респективно в образованието, но тя се сблъсква с редица трудности.

Сериозен проблем са остарелите преподавателски методи, тъй като израсналите в дигитален свят деца имат съвсем различни навици на възприемане на информация. Често учителите сравняват собствената си учебна култура от ученическите им години с тази на сегашните ученици и заключават, че на новите поколения им липсват внимание, интерес, амбиция, постоянство и др. Хората са различни, информацията е различна, навиците –

също; затова образователната система трябва да стане по-гъвкава. Затова използването на дигитални технологии идва обикновено с педагогическите методи на т.нар. конструктивистка теория; според която ученикът не просто възприема познанието, а сам го създава и го свързва с личния опит, за да го научи.

Обособяват се две напълно противоположни тенденции, обясняващи дигитализирането и усвояването на технологиите (дигиталната грамотност).

Първата приема технологиите като неизменна даденост. Оттук следва, че образованието трябва да се преустройва в зависимост от техните възможности. Използваната сега компютърна техника е създадена за общо предназначение.

Втората тенденция се съобразява със специфичните изисквания на образованието и се стреми да приспособи компютърната техника към тях.

Двете тенденции потвърждават необходимостта в дигитализираното общество компютърната техника да е по-адаптирана към учебно-възпитателния процес.

Сериозно предизвикателство на дигитализацията са неравенствата провокирани от нея. Традиционните неравенства: етнос, доходи, произход се възпроизвеждат в дигиталната среда. Учениците имат нееднакви нива на възможност за развитие на дигитални умения. Децата от по-богати семейства имат повече възможности да ползват новите технологии. Проблем възниква с останалата част от децата и младежите, които израстват в бедни семейства, нямащи възможност да осигурят последен модел компютър, таблет или модерен телефон.

Друго препятствие свързано с дигитализацията е обстоятелството, че ползвайки интернет, учениците и студентите губят способност да мислят самостоятелно и критично и да създават авторски текстове и разработки.

Училищата правят всичко възможно да ограмотят учениците технологично, да ги научат на всичко, което е заложено в учебната програма. Фокусът на обществото пада върху тях, т.е. изискванията са големи и за двете страни.

Въпреки че приоритет в образованието е дигитализацията - технологизирането на учебния процес вече е изключително необходимо и неизбежно - редно е да обърнем внимание и на времето, което децата и младежите прекарват извън училище. Предизвикателство е, защото децата използват социалните мрежи, в тяхното ежедневие, когато не са на училище - трайно присъстват Фейсбук, Туитър и др; така в извънучебно време, тоест вкъщи или навън с приятели - децата и младежите са постоянно онлайн. Телефонът или таблетът изместват игрите и разговорите.

Финансовата ограниченост също е силен фактор, който влияе върху нагласите на потребителите да ползват интернет или не. Цената на оборудването, което е необходимо за осигуряване на достъп до мрежата, както и високата цена на достъпа или цената за свързване са причини за липса на достъп до интернет.

В четвърта глава се проследяват различни страни на дигиталната грамотност и умения в теоретичен план, като е представено и авторско изследване, което проследява емпиричните аспекти на състоянието на дигитализацията на българското образование, уменията в дигитален план на учениците, начина по който образованието развива дигиталните компетентности и възможностите за личностно развитие в този контекст, както мненията на учители и родители за ефектите – позитивни и негативни на дигитализацията и значението на различните дисциплини и методи на преподаване в българското училище. Цялостната полева работа представлява една възможност за емпирична верификация на състоянието на образователната дигитализация, в този смисъл може да се разглежда като конкретен случай на българската дигитална действителност в училищна среда.

Проследява се в теоретичен план дигиталната грамотност, която е набор от знания и умения, позволяващи на индивида да работи ефективно с компютър и свързаните с него периферни устройства. Тя му дава възможност да е функционален и продуктивен в дигитално свързана работна среда, в която виртуално да участва в екип или група с цел изпълняване на определени задачи и цели. Дигиталната грамотност изисква работа в информационна среда и предполага развитие на нови компетентности, получаване на нови знания за работа в дигиталното общество.

В проучванията на дигиталната грамотност на студентите се идентифицират някои празноти в процеса на придобиване на умения и способности за ефективно обучение с помощта на ИКТ. Установява се, че по-голямата част от студентите, особено в хуманитарните и социалните науки не познават и не използват ресурсите, намиращи се в е-библиотечния каталог на Университета; сравнително малко са тези, които имат умения за критична оценка на информацията и нейното креативно използване в учебния процес.

Дигиталната грамотност застава в центъра на гражданската и функционалната грамотност на човека през XXI век. В съвременното глобализиращо се и динамично общество владееенето и ползването на дигиталните технологии е необходимо условие за лична и професионална реализация и израстване на всеки човек. Дигиталната грамотност

представлява „необходимите способности и умения за оцеляване и работа в новата ИКТ доминирана, дигитална среда от края на миналия и началото на този век”. Като се базираме на „информационно-технологичната парадигма”, дигиталната грамотност включва три групи умения:

- Способности за информационно ориентиране, овладяване и управление на информационни потоци.
- Технически умения за работа с технологиите и способности за осмисляне на и адаптиране към мрежовата логика на средата;
- Комплекс от социални умения като предпоставка за изграждане на социално приемлив стил на поведение в дигиталната комуникационна среда.

Интернет технологиите присъстват във всички сфери на живот, работа и образование на хората, които имат неограничен достъп до ресурси и актуална информация. Дигиталната грамотност е важна за пазара на труда в България, Европа и по света, защото с нейна помощ младите хора се адаптират към постоянните промени и са конкурентни в различните икономики.

С добиване на новите умения - дигитална грамотност, математически умения, умение за работа с ИКТ, младите хора си осигуряват по-лесен достъп до информация, да се обучават по-лесно, което предполага по-висока квалификация.

С оглед използването на интернет и получаване на оптималната полза от него възниква проблемът, очертан в термини като „компютърна, информационна или мултимедийна грамотност”, „компютърни умения”, или „информационен капитал”.

Европейските изследвания сочат, че до 2020г. повечето от новите работни места са в области, изискващи интензивни знания и умения. Търсенето на висококвалифицирани хора се повишава с почти 16 милиона, близо четири милиона работни места изискват средна квалификация, докато търсенето на нискоквалифицирани работници намалява с около 12 милиона. Европейската програма в областта на цифровите технологии, създадена през 2015г. споделя тревожни данни, според които 40% от населението на целия Европейски съюз не разполага с достатъчно дигитални компетенции - в това число 22% изобщо не използват интернет.

Дигиталната грамотност предполага умения и познания в области, в които се изисква виртуална грамотност, тоест как се работи с компютър, интернет, компютърни програми и др. устройства. Изисква се адаптация в различни процеси, умения за работа в екип, както и междуличностно взаимодействие, владеење на няколко езика. Към набора от дигитални компетенции спада и способността да се интерпретира, оценява, използва

информацията, която се намира в Интернет, като се приспособи към конкретните цели. В същото време е необходимо да се подчертае, че дигиталната компетентност означава информацията да се използва етично и легално.

Когато говорим за дигитална компетентност трябва да обърнем внимание и на това - каква е ползата от нея. Колкото по-добре работим с информационните технологии, толкова по-лесно се адаптираме към процеса на дигитализация, а това отваря много врати пред всеки индивид.

Всяка година НСИ изследва два вида умения при хората, а възрастовата граница е 16-74г.: това са компютърни и интернет умения. И при двата вида се запазва тенденцията на растеж на отделните видове дейности през годините.

Видове дейности свързани с използването на компютър:

- Копиране или преместване на файл или папка;
- Копиране и вмъкване на информацията в рамките на документа;
- Използване на основните аритметични действия в таблица;
- Компресиране (архивиране) на файлове;
- Свързване и инсталиране на нови устройства, напр. принтер;
- Създаване на компютърна програма;
- Прехвърляне на файлове между компютър и друго устройство;
- Създаване на електронни презентации посредством съответния софтуер с включени образи, звук, видео или графики;
- Инсталиране на нова операционна система или замяна на стара.

Когато говорим за същността на дигитализацията, трябва да отбележим, че глаголят „дигитализирам“ е използван за първи път през 1953 година. Днес „дигитализация“ („цифровизация“) означава преобразуване на аналогова информация под каквато и да е форма (текст, снимков материал, глас и др.) в дигитална (цифрова) форма чрез електронни устройства (скенери, камери и т.н.), така че информацията да може да се обработва, съхранява и предава чрез цифрови схеми, оборудване и мрежи. Друго значение е интегрирането на дигитални технологии в ежедневието. Тя дава възможност за широко разпространение на съдържание, защото възпроизводството и повторната употреба са по-евтини и по-бързи.

Дигитализацията е дотолкова ускорен процес, че децата още от ранното си детство знаят какъв е компютърът, а към година вече използват мишката и натискат бутоните на клавиатурата. Тясното „общуване“ на детето с компютъра води до двусмислено

отношение: от една страна, наистина без компютър-накъде. От друга страна, постоянното стоене пред компютъра формира зависимост на детето от него.

Има обособени два основни типа зависимост:

1. Зависимост от компютърни игри (кибернезия): някои игри са персонализирани, т.е. човек играе от името на определен герой, увеличавайки властта, завладявайки градовете, придобивайки супер способности. В този случай можем да говорим за зависимост от ролите.

2. Мрежова зависимост (сегоголизъм). Това е зависимостта на детето от интернет, която може да се прояви в различни форми, но смисълът е, че човек не мисли живота си без интернет. Засядане в социални мрежи, чатове, слушане на музика-това са опции за мрежова зависимост. Дори безобидното сърфиране в интернет е вид мрежова зависимост, защото човек прекарва много време, гледайки и четейки напълно ненужна информация, като преминава от една към друга връзка.

Родителите рискуват, когато подценяват опасността от зависимост от интернет. И когато става дума за деца, тези последици са по-дълбоки и по-трудни за отстраняване и са свързани с:

- електромагнитното излъчване от компютъра и влошаване на зрението;
- психическо свръхнатоварване, което създава прекомерно натоварване на нервната система и води до умствено претоварване, децата стават импулсивни, раздразнителни, показват агресия
- хиподинамия и понижаване на активността;
- морална вреда: въпреки че има програми за родителски контрол върху поведението на детето на компютъра - невъзможно е напълно да се филтрира информацията;
- намаляване на хоризонта и ниска ерудиция. Децата, зависещи от компютъра, имат тесен кръг от интереси, състоящи се в: игри, чатове, социални мрежи, форуми;
- намаляване на необходимостта от комуникационни умения: виртуалният свят отменя естествената нужда от общуване, детето става все по-затворено, не намира теми за разговори в реалния живот, не може да поддържа диалог, не може да ползва думи, за да разреши най-обикновените проблеми от ежедневието.

Ако потърсим данни в Мрежата, излизат голям брой изследвания на дигитализацията, влиянието на интернет и технологиите върху децата. В български условия също са направени такива проучвания, които показват нивото на развитие на технологиите и тяхното влияние върху децата и детското развитие; като пример може да се посочи

националното представително изследване, реализирано през 2016г.- „Онлайн поведение на децата в България 2016г.”.

Фокусът на проучването е върху използването на информационните технологии от деца, а изследваната възрастова група е 9-17г. Получените резултати показват, че децата все повече и по-често използват интернет чрез мобилни устройства, което увеличава рисковете, пред които те се изправят онлайн поради недостатъчното развиване на критично мислене, социални умения и умения за сътрудничество.

Изследването показва, че децата проактивно си дават съвети относно безопасността и възможностите за учене в интернет, което е предпоставка за създаване на специални програми за обучение на деца с цел помагане на връстници. Заради скока в използване на мрежата и намаленият контрол на родителите, възрастовата група (12-14г.) е в риск и изисква специална грижа.

В тази глава са представени и резултати от авторско изследване с три групи респонденти, които оценяват и показват различни страни на дигитализацията, на дигиталната грамотност и умения, както и на подходите за тяхното придобиване в съвременното българско училище. Целта на проведеното изследване е да се сравнят гледните точки и позиции, които респондентите имат по въпросите, представляващи предмет на анализ в настоящия дисертационен труд, но също и да се направи една визуализация на дигиталните измерения в българската учебна действителност.

В проведеното социологическо изследване - основен метод на регистрация е полустандартизираното интервю. Мястото на провеждане е ТПП „Никола Й. Вапцаров”-гр. Радомир. Изследването е непредставително и е за целите на дисертацията.

Въпросникът засяга няколко ключови теми, основни за дисертационния труд. Разглежда се нивото на обучение по информационни технологии, проучва се как децата в училищна възраст приемат дигитализацията, която навлиза активно в българското общество.

Във въпросника за *ученици* са изведени няколко ключови теми:

- позиция и участие на родителите в дигиталните умения на учениците;
- подходи за обучение, използвани от учителите;
- дигитализация;
- социални мрежи;
- кибер тормоз.

На базата на получените от проведеното проучване резултати, може да се каже, че по-голямата част от анкетираните ученици са доволни от училището, а подготовката, която получават е с перспектива за кандидатстване във висше училище. Даваната оценка

е, че това е най-доброто училище в града и като материална база, и като ниво на преподаване. Учениците получават високо ниво на обучение и добра база знания, които да им помогнат при бъдещата реализация.

На въпроса: „Как оценявате нивото на обучение в училището, в което се обучавате?“ 80% от анкетираните дават висока оценка и заявяват, че: „нивото е отлично“ (40%) и „нивото е много добро“ (40%).

Обучението в училище цели да даде основна подготовка на децата по различните предмети, а в последните години информационните технологии са ключови за тяхното развитие, с оглед засилената дигитализация на личния и социалния живот.

Дигитализацията като всяко социално явление, което навлиза с голяма динамика носи със себе си както положителни, така и някои негативни следствия, което подчертава многоплановостта на социалния свят и неговата нееднозначност.

Как изглеждат резултатите от изследване мнението на *учителите*?

Високото образователно равнище, своевременната и поддържана квалификация, професионализмът, наличието на удовлетвореност и мотивация на педагогическите специалисти са от ключово значение за успешно реализиране на образователната политика, за поддържане и повишаване на качеството както в процеса на обучение, така и на изхода на системата при придобиването на съответните образователни степени.

Като голямо предимство за поддържане на високо качество на българското образование обикновено се изтъква образователното равнище на учителите в системата на средното образование. Високият процент (над 88%) на учителите с висше образование в общообразователните и в професионалните училища поставя българските учители на челно място в Европа по този показател (учители с образователно-квалификационна степен „бакалавър“ и „магистър“).

В проведеното проучване на учители бяха изследвани 15 учители, разпределени в няколко възрастови групи: от 29 до 53 години. Прави впечатление, че преобладават младите учители – във възрастовата група „до 40 години“.

Ключови теми във въпросника за интервю с учители:

- Когнитивни умения.
- Информационни технологии.
- Интернет култура
- Учителска професия.

Разпределението по **пол** е: 80% са жени и 20% мъже

Изводът е, че учителската професия е по-желана и практикувана от жени (Миленкова, 1997). Такава картина се наблюдава и в другите училища. Феминизацията на учителската професия в повечето случаи, кара жените да чувстват учителската професия като свое призвание.

Интервюто с учителите цели да покаже също, мнението и оценката им за това как протича и дали е достатъчно ефективен учебният процес по информационни технологии.

Какви материали използват учителите при преподаване в часовете си по „Информационни технологии“?

Най-голям процент от отговорилите са посочили: „специализирани учебници по дисциплината”- 53,3%.

- 40% от учителите се възползват от онлайн хранилища с образователни ресурси, където информацията се обновява постоянно.

- 26,7% споделят информация с колеги, по-големи специалисти в областта на технологиите.

Може да се каже, че изследваните учители осъзнават като цяло своята отговорност в обучителния и възпитателния процес. Те използват различни методи на преподаване, за да създадат разнообразие и вариативност в своята работа. В същото време според тях трябва да се използват всякакви допълнителни възможности учениците да разширяват техните дигитални умения и способности, които са от голямо значение за младите хора. Определено мнението на учителите е, че децата прекарват продължително време онлайн: в интернет и в социалните мрежи, и това често пъти е свързано с дефицити в социалните им умения, проблеми в общуването, недостатъчно време отделено на подготовката за училище.

Родителите представляват третата група респонденти, участвали в проведеното авторско изследване. Те са на възраст между 33 и 45г. Разпределението по пол е: 53,3% жени, а мъжете са 46,7%.

Всички интервюирани родители са от Радомир - „малък град”. Повечето са със средно или средно-специално образование:

- 33, 3% от лицата имат средно образование;

- 33,3% от анкетираните родители са със средно-специално образование;

- 26,7% от лицата имат висше образование – степен „бакалавър“.

В теоретичен план значението на родителите за формирането на дигитални умения е голямо, а тяхното участие е пряко свързано с процеса, доколкото дигиталните умения и достъпа до дигитални средства се развиват през призмата на родителското одобрение. Семейството е един от най-важните компоненти на значимите други. То създава определена среда, като съвкупност от условия за разбиране и грижи; специфичен социален капитал, който се наследява в структурата на взаимодействията между актьорите.

Семейството е от голямо значение за дигиталната социализация, защото именно родителите са тези, през погледа на които децата научават различни неща за света, включително за дигиталните медии, те се осведомяват за различните източници на информация; благодарение на родителите децата получават достъп до различни дигитални устройства: компютър, таблет или интернет, до мобилен телефон.

Визирайки отговорите, посочени от родителите в реализираното проучване, може да се каже, че повече от половината – 53,3% изразяват своята удовлетвореност от преподаването на информационните технологии в училищата, което е една оптимистична прогноза за придобиването на дигитални умения.

Дигитализацията не е само в училище. Тя е и вкъщи, и в свободното време. Това се вижда от старанието на родителите да осигурят дигитални устройства на децата си:

- 53,3% от родителите са отговорили, че вкъщи имат лаптоп;
- 80% от родителите казват, че децата им имат смартфон;
- 40% имат таблет, или лаптоп.

Основните изводи от проведеното изследване са, че съвременното образование стимулира изграждането на дигитална грамотност; има поредица от примери в тази посока, които са индикатор за това, че дигиталните технологии навлизат и променят съществуващите методи на обучение и преподаване в образователните институции.

Дигитализацията се оценява като един важен процес, който вече активно е навлязъл в обществото, като е променил всички области на политическия, професионалния, социалния живот и личностните отношения и дейности на хората. Дигитализацията е навлязла в образованието, но все още има спорадичен и недотам целенасочен и организиран характер. Необходими са повече действия, дългосрочна визия, концептуално ориентирани стратегии към това как да се развият дигиталните умения и грамотност на индивидите, така че те да служат на обществото, но и на личностното развитие. От значение е също да се отбележи, че българското образование не винаги

успява да бъде адекватно на новите изисквания и да отчита по ефективен начин промените.

В **Заключението** на дисертационния труд е направен извод, че социализацията е всеобхватен процес, но тя върви заедно с още един мащабен процес - дигитализацията. В подкрепа на този извод са резултатите от проведеното непредставително изследване, което показва как дигитализацията навлиза все в учебния процес на училищата, повишава очакванията към дигиталните умения и култура на учениците, активизира ролята на учителите и на родителите.

Основната теза на дисертационния труд, че в съвременния процес на социализация децата усвояват дигитални умения, които са важни за личностното и професионалното им развитие, разширяват се техните знания и компетентности, обогатяват се източниците и методите на преподаване в училище, задълбочават се очакванията към учителите, **напълно се потвърди**.

От проведеното непредставително изследване споделените мнения от учителите показваха, че те прилагат разнообразни методи в своята работа, че търсят различни подходи, чрез които да активизират учениците и тяхното участие и колаборация.

От друга страна, за да бъде реална дигитализацията на обучението е необходимо училището да разполага със съответна среда – компютърна база, интернет, електронни бази данни, софтуер и т.н. Като цяло дигиталната училищна среда може да се диференцира на административна и методическа.

В своята дигитализация образователните институции са изправени пред редица предизвикателства, едно от които е модернизирането на учебната база и осигуряване на достатъчно ресурси за обучение. Внедряването на модерните технологии не е по силите на училищните бюджети. Затова директорите разчитат изцяло на външно финансиране, а дигитализацията на българското училище протича постепенно. Тя в същото време се определя като един от приоритетите на правителството с бюджета за следващата година по думите на Красимир Вълчев - министър на образованието. Прогнозите са до 2023г в България да има поне 50 училища с електронно обучение.

Дигитализацията е дълъг процес, какъвто е и социализацията; тя е отворена и очаква активна подкрепа от всички субекти – държава, неправителствен сектор, гражданско общество; безспорна е необходимостта от дигитализацията на

образованието, основният въпрос е в нейното утвърждаване при всички възрастови групи и статуси.

Позовавания

Дъглас, М.(2004). *Как мислят институциите*. Изд. "41Т" ЕООД, София.

Дюркем, Е.(2006). *Как да мислим възпитанието*. Изд. „Сонм”,София.

Иванов, И.(2010).*Приложна социална психология*. Изд. „Ахат”,Русе

Милenkова, В.(2009). *Българското училище във фокуса на неравенствата*. Изд. „Проф.Марин Дринов”, София

Althusser, L. (1971) *Ideology and Ideological state Apparatuses* In: *Lenin and Philosophy and other Essays*. N.Y. Monthly Review Press

Rocher, G.(1968) *Introduction a la sociologie generale*. Paris: Editions de Minuit

Wilson, B. R. (1962) "The Teacher's role - a Sociological Analysis", *British Journal of Sociology* 1962/ 13 (1), p. 15-32

Приноси на дисертационния труд

1. Темата за образователната социализация е разгледана по иновативен начин, пречупвайки нейната същност през дигитализацията като състояние и процес. През тази призма е осмислен понятийният апарат и подходи към темата в теоретичен и емпиричен план.
2. В концептуализацията на социализацията и нейните съвременни дименсии са представени рефлексивно различни теории, агенти и етапи на процесите на социално формиране.
3. Изведени са основните характеристики в институционализацията на образователната система, като са показани нейните специфики в български условия.

4. Експлицирани са дигиталните умения, компетентности и дигитална грамотност като ключови компоненти на квалификацията в глобализирания свят. Обосновава се, че двата процеса: социализация и дигитализация са взаимно свързани.
5. Основната теза на дисертационния труд - че в съвременния процес на социализация, дигитализацията е основополагаща за социалното развитие и формиране на знания, умения и качества у младите хора, е верифицирана чрез авторско емпирично проучване, базирано на метода на полустандартизираното интервю с три групи респонденти: ученици, учители и родители.
6. Емпирично проследени и анализирани са нивото на дигитални умения на учениците и степента на застъпеност на специфични методи и подходи, свързани с дигитализацията в работата на учителите.
7. Направените теоретични и емпирични анализи, изведените обобщения и конструирания модели имат практико-приложна страна и пряко кореспондират с образователната практика и реалности.

Научни публикации по темата на дисертационния труд

1. Матеева, М., 2018. Детство и дигитализация-възможно ли е? В: Манов,Б., В. Миленкова (съст.), *Докторантите в науката*". Благоевград: Университетско издателство "Неофит Рилски", ISBN 978-954-00-0179-1: с: 23-31
2. Матеева, М., 2018. Агресията сред малолетните и непълнолетните-болестта на обществото *Проблеми на постмодерността*. Том 8, бр. 3 <http://ppm.swu.bg/volume-collection/volume-8-3/%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B0-%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D0%BF%D1%8A%D0%BB%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B>

[D%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%BE.aspx](#)

3. Матеева, М. 2018. Учебната дейност през призмата на социология на образованието, В: Тасев, Г., С. Андонова (съст), Сборник „XXVIII Международна научна конференция за млади учени“. Благоевград: Издателство „Авангард Прима“, ISBN 1314-4669.
4. Матеева, М., 2019. Домашното насилие-престъпна проява и/или осъзнат акт, Докторантска сесия-17 май, Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград.

Декларация за научна етичност:

Дисертационния труд „Процесите на социализация в българското училище в дигитална среда“ е авторски. При неговото разработване не са използвани в нарушение на авторските права чужди публикации и разработки без съответното позоваване и цитиране.

